Bu Sayıda

Yedi kapılı Teb şehrini kuran kim?
Kitaplar yalnız kralların adını yazar.
Yoksa kayaları taşıyan krallar mı?
Bir de Babil varmış boyuna yıkılan,
kim yapmış Babil'i her seferinde?
Yapı işçileri hangi evinde oturmuşlar
altınlar içinde yüzen Lima'nın?
Ne oldular dersin duvarcılar
Çin Seddi bitince?
Yüce Roma'da zafer anıtı ne kadar çok!
Kimlerdir acaba bu anıtları dikenler?
Sezar kimleri yendi de kazandı bu zaferleri?
Yok muydu saraylardan başka oturacak yer
dillere destan olmuş koca Bizans'ta?
Atlantik'te, o masallar ülkesinde bile,
boğulurken insanlar
uluyan denizde bir gece yarısı,
bağırıp imdat istedilerdi kölelerinden.
Hindistan'ı nasıl aldıydı tüysüz İskender?
Tek başına mı aldıydı orayı?
Nasıl yendiydi Galyalılar'ı Sezar?
E bir aşçı olsun yok muydu yanında?
İspanyalı Filip ağladı derler
batınca tekmil filosu.
Ondan başkası ağlamadı mı?
Yediyıl Savaşı'nı 2. Frederik kazanmış?
Yok muydu ondan başka kazanan?
Kitapların her sayfasında bir zafer yazılı.
Ama pişiren kim zafer aşını?
Her adımda fırt demiş fırlamış bir büyük adam.
ama ödeyen kimler harcanan paraları?

İşte bir sürü olay sana
Ve bir sürü soru.

Bertolt Brecht

Egemen yapı ve düşüncelerin tarih olarak anlattıklarının aksine, "tarih"i sınıf mücadelelerinin bir alanı olarak tanımlamak, bugüne ilişkin yürütülecek olan mücadelenin de temellerini oluşturuyor. Geçmiş, yalnızca yaşanmış ve bitmiş olaylar dizgesi değildir. "Geçmiş" her şeyden önce "bugün" ile bağlantılı ve bu yüzden de her gün yeniden yaratılan bir mücadele alanıdır. Marksist tarih literatürü

bugün işçi sınıfını tarihin öznesi olarak vurgularken, bu mücadelede ezilenler ve emekçiler tarafında konumlanmanın araçlarını da yaratmaktaydı. Marksizm, tarihe yaptığı bu müdahale ile egemen sınıfların iktidarlarını meşrulaştırma yönünde yarattıkları 'tarih' kurgusunun da altını oymaktaydı.

Bugün, tarihi egemenlerin perspektifinden okuyup çarpıtmanın ötesine geçerek 'tarihin sonunu' ilan eden ultra-liberal tezlerle, tarihi gelişmenin yönünün kavranamayacağını söyleyen 'postmodern' yaklaşımların varlığında, tarihselleştirilmiş bilginin yaratıcı- yıkıcı etkisine her zamankinden daha çok ihtiyacımız var. Zira tarihsel gelişmenin "bilinemezliğine" vurgu yapan postmodernist yaklaşımların düşünce yaşamında etkisini arttırmasıyla birlikte tarihsel bilgi edinme süreçlerini ya toptan rafa kaldıran ya da mikro ölçekli popüler tarih çalışmaları alanına hapsetmeye çalışan eğilimler bugün ciddi bir meydan okumayı hak ediyorlar.

Praksis, tarih yazımı alanına hâkim olmaya çalışan bu türden yaklaşımlara yapılacak bir müdahaleyi tarihsel materyalist bakış açısının savunulması açısından anlamlı bulduğu için dosya konusunu bu konuya ayırıyor. Bunun yanında, Türkiye özgüllüğünde "tarih bilimi"nin sağ ve sol liberal *akademia*'nın tekelinde görülmesi de tarihyazımına tarihsel materyalizm cephesinden bir müdahale yapılmasını daha da gerekli kılıyor. Marksizm ve tarihsel yöntem ilişkisi, Marksizmin tarih alanında bugünkü sorunsalları, tarih yazımı ve siyaset arasındaki bağıntı, eski reel sosyalist ülkelerdeki tarih yazımı; tarih felsefesi; yapısalcılık ve postyapısalcılığın tarih karşısındaki konumlanışı ve benzeri konuları ele almayı planladığımız bu dosya konusunu, yazıların yoğunluğu sebebiyle birbirini takip eden iki sayı olarak yayınlamayı tercih ettik. Yazıların ayrılmasında tematik bir ayrım göz etmeden, her iki sayıda da hem teorik hem de tarihsel alana ilişkin somut çalışmalara yer vermeye çalıştık

Bu sayının ilk yazısında, Şebnem Oğuz, "Maddeci Tarih Yazımında Temel Tartışmalar" başlığını taşıyan çalışmasında, Marx'ın *Siyasal İktisadın Eleştirisine Katkı* adlı çalışmasının önsözünde dile getirdiği tarih anlayışının Marksist tarihçiliğin başlıca yöntemsel kaynağı olduğunu hatırlatıyor. Tarihsel dönüşümlerin temel dinamiğinin "üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çelişki" olarak tanımlanmasını esas alan bu yaklaşımın 1950'li yıllardan itibaren yine Marksizm içinde eleştirel bir değerlendirmeye tâbi tutulduğunu belirten yazar, yazısı boyunca E. P. Thompson'un ve "Politik Marksizm" olarak adlandırılan tarih yazımı akımının temsilcisi olan Robert Brenner, Ellen Meiksins Wood, George Comninel gibi Marksist yazarların "kapitalizmin doğuşu", "burjuva devrimi" gibi konulardaki farklı yaklaşımlarının ve tartışmalarının eleştirel bir tasvirini yapıyor. Oğuz, bu tartışmalardan hareketle, "üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çelişki"nin kapitalizmin özgüllükleri bağlamında anlam kazandığını, gerek kapitalizmin, gerekse kapitalizm öncesi toplumların tarihinin anlaşılması için kullanılabilecek kavramın ise sınıf mücadelesi olduğu sonucuna varıyor.

Cenk Saraçoğlu, Soğuk Savaş ve Sovyetler Birliği-Türkiye ilişkileri tarihinin Türkiye tarihçiliğindeki izdüşümlerini incelediği yazısında esas olarak 1980'ler ve '90'larda ortaya konan Soğuk Savaş analizlerinden yola çıkıyor. Saraçoğlu, farklı -ve bazı durumlarda birbiriyle çelişen- tarih yazımı anlayışlarını üç kategoride inceliyor. Yazarın tahlil ettiği ilk yaklaşımı, Türkiye'deki resmi tarih yorumlarının diploması tarihi alanında yeniden üretimi olarak değerlendirilebilecek realist yaklaşımlar oluşturuyor. İkinci kategori 1960'ların "milli demokratik devrim" akımın kimi tezlerinden ilham alan sol-Kemalist tarih yazımını, son yaklaşım ise Marksist tarih yazımı örneklerini kapsıyor. Bu tartışmadan hareketle Saraçoğlu, Türkiye dış politikasının sınıfsal yapısını esas alan yaklaşımların, dış politikayı ideolojiler ve sınıflar üstü bir alan olarak göstererek "gizemli" ve sorgulanamaz hale getiren ilk iki yaklaşıma olan üstünlüğüne işaret ediyor.

Vefa Saygın Öğütle, Köylüler Savaşı ve Thomas Münzer'i konu alan yapıtları ele aldığı yazısında, ön-

celikle bu çalışmaların ait olduğu tarih yazımı gelenekleri arasında bir karşılaştırma yapmayı, ardından Marksist tarih yazımına dâhil olanlar üzerinde derinleşmeyi amaçlıyor. Yazara göre, Köylüler Savaşı ve Thomas Münzer üzerine yazılanlar, iki ana tarih yazımı geleneğine yaslanmaktadır: Luther ve Melanchthon tarafından başlatılan, Leopold von Ranke'nin devam ettirdiği gelenek ve genç Hegelci Zimmermann tarafından başlatılan, Friedrich Engels ile birlikte Marksist yazım tarafından sürdürülen gelenek. Yazıda bu geleneklerin Marksist tarih kavramsallaştırması temelinde eleştirisi yapılırken, aynı zamanda Köylüler Savaşı üzerine Marksist yazımın bazı revizyonlar gerektirdiği ileri sürülüyor. Yazar, revizyon gereksiniminin, temel olarak Zimmermann'dan miras alınan Münzer'e tarih ötesi bir konum atfedilmesi şeklinde yaklaşımdan kaynaklandığını ve bunun Köylüler Savaşı üzerine Marksist yazımı zayıflattığını ifade ediyor. Sonuç olarak, yazar Köylüler Savaşı üzerine yazılanları ele alırken, Marksist tarih kavramsallaştırmasının barındırdığı olanaklar üzerine düşünmeyi teşvik ediyor.

Ateş Uslu, "İki Tartışmanın Işığında Macaristan'da Tarihyazımı (1945-1956)" başlıklı yazısında, İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen son derece kritik on bir yıllık süreçte, Macaristan tarihyazımının geçirdiği dönüşümü ele alıyor. 1945 öncesi tarihyazımına dair genel bir değerlendirme yapan yazar, daha sonra 1945 sonrası meydana gelen iki tarihyazımı tartışmasını Macarca kaynaklardan tarayarak okuyucuya aktarıyor. Yazar, bu tartışmaları iki temel siyasi gelişmeyle, Stalinist rejimin yerleşmesi ve daha sonra yaşanan 'destalinizasyon' süreciyle ilişkilendiriyor ve incelediği dönemde Macar tarihyazımının siyasi hayattaki değişmelerden doğrudan etkilendiğini gösteriyor. Uslu'nun yazısı, gerek orijinal dilde kaynakları yoğun biçimde kullanması, gerekse Türkiye'de az bilinen Macaristan tarihyazımından önemli bir kesit sunmasıyla, elinizdeki dosyaya son derece kayda değer bir katkı yapıyor.

Dilek Hattatoğlu, "bir sosyal hareketin tarihi bu hareketin mensuplarınca yazıldığında bu tarihyazımının etki ve sonuçları neler olur?" sorusuna cevap aradığı makalesinde, ev-eksenli çalışma bağlamında ve ev-eksenli çalışanların örgütlenmeleri örnekleriyle bu sorunu tartışmayı amaçlıyor. Makalenin, örgütlenmenin kendi başına bir tarihyazımı olduğu ve eyleyenlerle yorumlayanların aynı kişiler olduğu bu tarihyazımının önemli avantajlar taşıdığı şeklinde iki temel argümanı var. İkinci argüman, bir sosyal hareketin tarihinin yazana bağlı olduğu ve bu yazım sürecinde de biçimlendiği fikrini içerir. Başka bir deyişle bu makale, "tarih yazma"nın anlamını, ve "tarih" ile "tarihsel malzeme" arasındaki farkları tartışmayı deniyor.

Tarihsel bilgi, kendisini felsefe, matematik, mantık, fizik gibi bilgi biçimlerinden ayıran kendi özgüllüklerine sahiptir. Zaman bu özgüllüklerin en can alıcı öğesidir. Ferdan Ergut'un çalışması, bu çerçevede "zaman" kavrayışına ilişkin bazı girift problemleri tartıştıktan sonra, dikkatimizi "patika bağımlılığı"na çekmekte ve bizi "bugüncü" anlayışların cezbediciliğine karşı uyarmaktadır. Farklı örnekler sayesinde de, tikel bir fenomenin zamana ve bağlama dayalı boyutlarının onun temel karakterini ve dinamiğini anlamada can alıcı olduğunu iddia etmekte ve sergilemektedir. Bu noktada, "bir fenomenin nasıl gerçekleştiği"ni anlamak için, "onun ne zaman ve nerede gerçekleştiği"ni anlamak zorunda olduğumuza işaret edilmektedir.

Bora Erdağı ve Mehmet Evren Dinçer'in ortak yazısında, Walter Benjamin'in *Tarih (Felsefesi) Üzerine Tezler* çalışmasından hareketle tarih yazımına yaptığı katkılar değerlendirilmektedir. Ancak bu katkıların ortaya çıkarılabilmesi için özellikle Benjamin üzerine son yirmi beş yılda ortaya çıkmış olan yazınsal karmaşayla tartışmak yerine doğrudan doğruya Benjamin üzerine odaklanılmıştır. Benjamin tarihsel maddeci bir yaklaşımla ezilenlerin geleneğinin canlandırılmasının "düşmanın galip gelmeye devam etmesi" önünde en büyük engel olarak belirlemiştir. Bunu anlatabilmek içinde Benjamin, bütün dilsel ve kültürel birikimini *Tezler*'de kullanmıştır. İşte tam da bu yoğunluk *Tezler* üzerine ge-

liştirilen yorum ve eleştirilerin çok farklı sonuçlara savrulmasını sağlamıştır. Bu yüzden bu makalede, Benjamin'in *Tezler*'de yapmış olduğu gönderme ve belirlemeler kendisinin külliyatı temele alınarak tartışılmaktadır. Bu da *Tezler*'in tarih yazımındaki önemini gözler önüne sermeyi kolaylaştırmıştır. Çünkü Benjamin *Tezler*'inde gündelik hayat deneyimleri ile tarihsel maddeci yaklaşımın uzlaşısını yeniden ortaya çıkarmıştır.

Praksis, Türkiye'deki Marksist çalışmalara bir alan açmak çabasının yanında her sayısında hem dosya konusuyla ilgili yazıları, hem de henüz Türkçe'ye kazandırılmamış Marksist klasikleri çevirerek okuyucuya sunmayı amaçlamaktadır. Buna yönelik olarak Terry Eagleton'un "Marx ve Özgürlük" adlı kısa çalışmasını Vefa Saygın Öğütle'nin çevirisiyle bu sayımıza almayı uygun bulduk. Marx'ın, felsefe, antropoloji, tarih ve siyaset alanlarına ilişkin özgürlük tanımlamaları ve yarattığı açılımların ele alındığı bu çalışma, birçok araştırmacının Marksist analizlerinde kullanabileceği bir kaynak niteliğini taşımaktadır.

Her sayımızda olduğu gibi bu sayıda da dosya konusuyla uyumlu kitap eleştirilerine yer veriyoruz. Bunlardan ilki E. Attila Aytekin'in ekonomik ve toplumsal tarih uzmanı Michael Palairet'nin *Balkan Ekonomileri 1800-1914: Kalkınmasız Evrim* başlıklı kitabına ilişkin olarak hazırlamış olduğu çalışmadır. Aytekin, yazarın kitapta geliştirdiği bakış açısının Balkan tarihçiliğinde genel olarak benimsenen milliyetçi bakış açılarının ötesine geçmesinin önemine vurgu yapıyor. Palairet'nin XIX. yüzyılda çeşitli Balkan ülkelerindeki sanayileşme örneklerine ilişkin karşılaştırmalı yaklaşımına değinen Aytekin'e göre, bu sanayileşme örneklerinin incelenmesi Osmanlı Devleti'nde kapitalizmin gelişmesi konusunda bir tartışmanın başlangıç noktası olabilecek nitelikte.

Dergimizin İlker Cörüt tarafından kaleme alınan son yazısı ise, son dönemde eserlerinin Türkçe'ye çevrilmesiyle önemli bir tartışma alanı yaratan Harry Harootunian'ın, "emperyalizm" kavramını tarihsel bir duyarlılık süzgecinden geçirerek muhafaza eden ve modernleşme sorunsalıyla ilişkilendiren *İmparatorluğun Yeni Kılıkları: Kaybedilen ve Tekrar Ele Geçirilen Paradigma* kitabı üzerinedir. Harootunian, bu çalışmasında ABD müdahaleciliğini dünya-tarihsel bir çerçeveye oturtmaktadır. Emperyal tahakküm biçimlerinin dinamiğini kapitalizmin yapısal olarak ürettiği meta-fetişizmi, eşitsiz gelişim ve doğrusal zaman anlayışına bağlayan Harootunian böylelikle XIX. yüzyıl emperyalist sömürgeciliğini, soğuk savaş dönemi modernleşme paradigmasını, güncel ABD müdahaleciliği ve küreselleşme ideolojisini aynı düzlemde tartışmayı mümkün kılacak bir analiz yapmaktadır. Emperyalizmi kapitalizme içkin dinamiklerde temellendirerek emperyal tahakküm biçimlerinin niteliksel sürekliliğine vurgu yapan bu analiz, emperyalizmi doğrudan sömürgecilik, eşitsiz ticari ilişkiler, kapitalizmin herhangi bir aşaması ya da güncel politik konfigürasyonların ortaya çıkarmış olduğu rastlantısal bir durum bağlamında tartışan yaklaşımlarla da arasına mesafe koymaktadır.

Tarih Yazımı II sayımızda benzer konularla tekrar buluşmak üzere.

* * *

Dergimiz baskıya gireceği sırada, acı haber geldi. Dergimiz kurucularından Sevilay Kaygalak'ı, bir trafik kazası sonrasında kaldığı yoğun bakımda, yitirdik. Şaşkın ve üzgünüz. Şüphesiz O, solmayan bir çiçekti, canlı, bereketli, halis, güçlü, insan bilgisinin ağacında yetişen, ışığını insanlığın ve dünyamızın komünist geleceğinden aldığı için hiç solmayacak bir çiçek... Anısı, dergimizde yaşayacaktır; bu sayımız ve gelecek her sayımız çiçeğimize bir 'armağan'dır.